

DE DONKERE KERKERS VAN HET STADHUIS

Omdat de economische crisis aldoor maar scherpere vormen aangenomen had en bijgevolg de armoede en ellende van een niet gering gedeelte van de zonder werk gevallen arbeiders en kleine handelaars op een onrustbarende wijze toegenomen was, vaardigde Keizer Karel op 7 oktober 1531 (1) een decreet uit waarbij het bestuur van de grote steden bevolen werd de bestaande "guldekens" op wier schoulers tot dusverre de armenzorg berust had, van die taak te ontlasten. In hun plaats diende een enkel (meer officieel) organisme in het leven geroepen te worden.

Noblesse oblige. Keizer Karels geboorteplaats was de eerste stad die aan 's keizers bevel een gestalte gaf. Inderdaad, nog hetzelfde jaar 1531 werd de "Armen Caemer van Ghendt" boven de doopvont gehouden.

Een paar gebouwen gelegen op de hoek van de *Pisstege* (nu Stadhuisstege) en de *Corte Nuwelstege* (nu Poeljemarkt) werd ter beschikking van de nieuwbakken instelling gesteld, wier bestuur aanvankelijk uit 11 zogenaamde zeer aanbevelingswaardige burgers samengesteld was. Deze besturende burgers, regenten, voogden of gouverneurs genoemd, stelden een reglement op en lieten een stempel snijden waarmee ze zowel de alledaagse als officiële documenten konden waarmerken. Aldus werden al de door de Caemer uitgereikte broodkaarten van deze stempel voorzien. Een stempel die meteen aan de oprichting van het menslievend werk herinnert : de dooreengevlochten hoofdletters A, C en G, omlijst door de verklaring Caesare Institutent Anno 1531 en de veelbetekende verheldering Beati Misericordes. (zie afbeelding). Van de (ver)bouwgeschiedenis van de Caemer onthouden we alleen dat de heren regenten - het hemd is immers nader dan de rok - voor hun eigen comfort en pronkzucht in 1689

een vergaderzaal lieten bouwen welker stoffering naar geen armoe rook. Zoals men weet werd het zaaltje met zijn stoffering (meubels, schilderijen en beeldhouwwerk) in de Wereldtentoonstelling 1913 (afdeling Oude Kunst) getrouw gereconstrueerd.

In 1921 verhuisde het volledig meubilair naar het Bijlokemuseum waar men er een speciaal gebouwtje voor optrok, dit om aan dat stel kunstvoorwerpen een veilig en definitief onderdak te bezorgen. Het kostt maar weinig moeite ons voor te stellen hoe de heren gouverneurs de kamer betraden, hun wijde mantels aan de kapstokken hingen en zonder hun hoeden af te nemen op de banken plaats gingen nemen. Menig 17de-eeuws schilderij laat ons de bijeenkomst van zo'n gezelschap zien; denk maar aan "Vier regenten van het Leprozenhuis" van F. Bol en aan "Drie regentessen en de binnenmoeder van het Leprozenhuis" van W. van Valckert, beide doeken berustend in het Rijksmuseum te Amsterdam.

In 1532 had de stad de "Langhe Hegghe" aangekocht met het oog op de verdere voltooiing van het op dat moment in aanbouw zijnde Schepenhuis van de Keure (2). Die Langhe Hegghe was gelegen aan de Hoogpoort, beschikte over een grote achterruit en heel waarschijnlijk over een poortje dat in de Pissestege uitgaf.

Zoals men weet kwam - voorlopig - van die voltooiing niets in huis. Inderdaad zal men pas in 1560 die achterruit opofferen om op de aldus vrijgekomen plek een tamelijk ruim vertrek op te trekken. De Staten van Vlaanderen, het bestuurscollege van het graafschap, die financieel tussenbeide gekomen waren voor het bouwen van de *kelder*, schaften zich meteen al de gebouwen aan die de oostzijde van de Pissestege vormden. Natuurlijk behalve die welke betrokken waren door de Caemer.

Van 1682 tot 1728 verzezen dan met horten en stoten de lokalen waarin de Staten hun verschillende diensten onderbrachten. Waarvoor deze evenwel geen plaats gehad hadden, was een gerieflijke, comfortabele ruimte waarin ze hun vergaderingen konden houden. Om dit mogelijk te maken stond de stad hun het in 1560-63 gebouwd zaaltje af.

Beschikten de Staten nu vrijelijk over genoemd zaaltje - voortaan Ledenkamer genoemd naar de leden van die Staten, zijnde de geestelijkheid, de goede steden Gent, Brugge en Ieper en het Brugse Vrije, tegenwoordig bekend als Collegezaal, vroeger Commissiezaal, het gebruik van de kelder bleef een voorrecht aan de Schepenen verleend. In feite was de bestemming van deze kelder reeds bekend vóór men hem ging bouwen (1560) : een pijnkelder en 2 mindere vertrekken

die we voorlopig cellen zullen noemen, zouden erin geïnstalleerd worden. De pijnkelder (9 m x 4,5 m) (3) mocht over geen enkel vensterraam, hoe miniem ook, beschikken. Uiteraard totaal afgescheiden van de buitenwereld, want gelijksoortige oorden liet men wegens de er geslaakte kreten en vloeken niet aan de openbare weg palen. Al wat er in deze spelonk verricht werd, zowel het werk van de scherprechter als dat van de alles noterende secretaris, diende te gebeuren bij wat weifelend, walmend en dansend kaarslicht. Vraag maar eens aan Mast en Danneels hoe angstaanjagend de kennismaking met de diabolische combinatie duisternis-kaarslicht-schaduwenspel geweest is. (4)

Wat de zg. *cellen* betreft, het is over die vertrekjes dat we het in onze uiteenzetting hoofdzakelijk zullen hebben.

Had de Caemer tot taak de heersende armoe te lenigen door het uitdelen van voedsel, brandstof, kleren en een enkele maal van klinkende munt, tegelijkertijd had ze een heel wat zwaardere opdracht uit te voeren, met name de beteugeling (en bestraffing) van de door de armoe uitgelokte, met de dag erger wordende bedelarij.

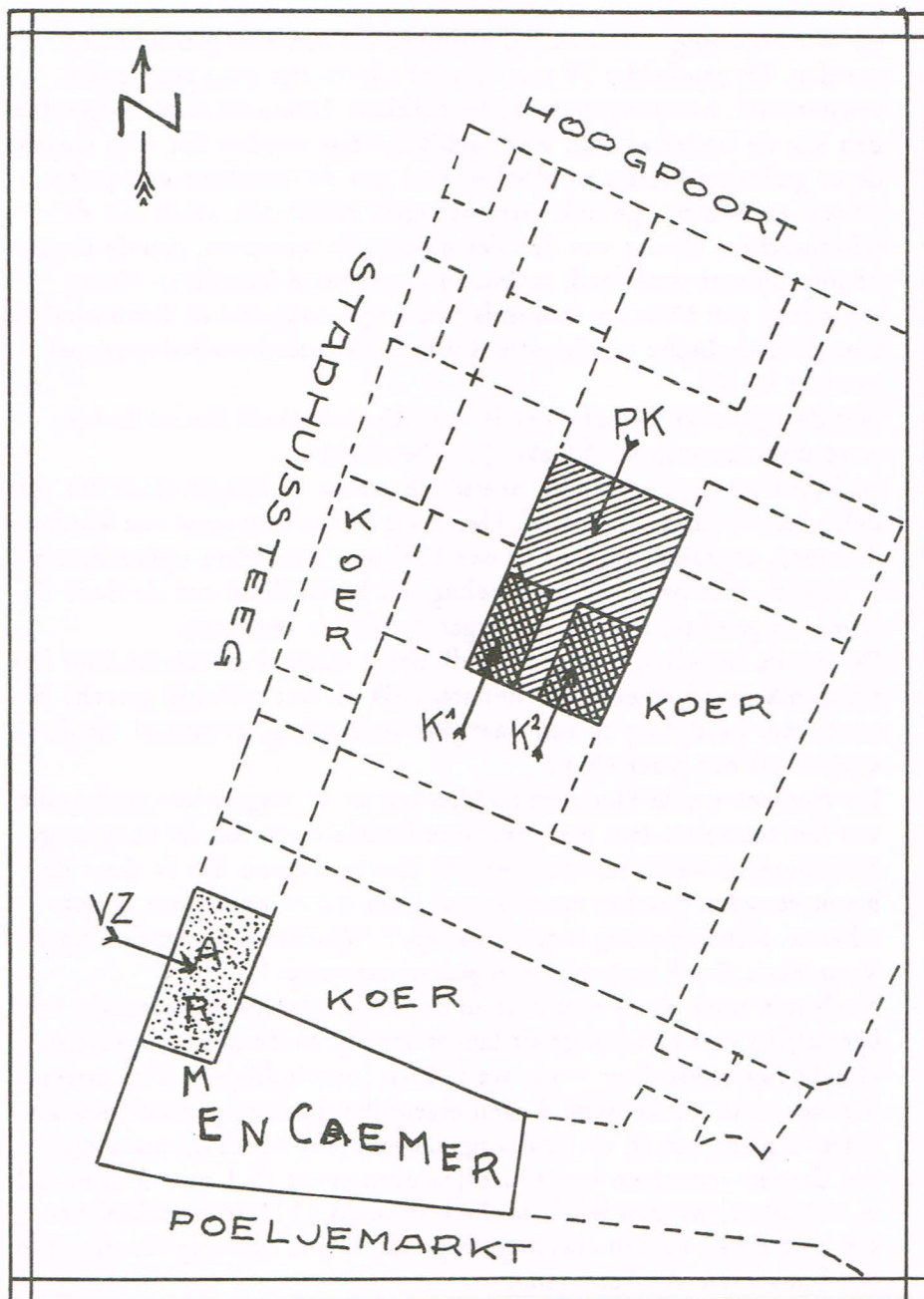
De aan de bedelarij verwante landloperij, meestal beoefend door het mansvolk, werd zowel door het stedelijk als het grafelijk gerecht bestraft met kastijding en een paar jaar verbanning, eventueel uit de stad of uit het graafschap.

De vrouwen en de kinderen hadden om zo te zeggen het monopolie van het schooien. Het was met deze bedelaressen dat de Caemer geconfronteerd werd. Haasten we ons aan te stippen dat de door de heren voogden gevelde vonnissen er geen waren om ermee te gescheren. Kennismaking met de zweep? Waarom niet. Opsluiting? Voorzeker. *Doch wat voor een gevangenzetting!*

Noch min noch meer wordt er in de oorkonden gewag gemaakt van *bestrafing* met een korter of langer verblijf in de *donkere putten*. U hebt het reeds door: wat we zoëven (onschuldige) cellen noemden waren in werkelijkheid geen eigenlijke donkere putten (met als enige toegang een in de zoldering aangebracht opening) maar met van deuren voorziene kerkers. Bijna even groot (5,1 m x 3 m en 5,1 m x 3,30 m) werden beide kerkers verlucht (?!) door middel van een met dikke ijzeren staven gewapende kleine opening die uitgaf in een bijna even donkere gang.

De eerste (en laatste?) die over de donkere kerkers geschreven heeft is Alfons van Werveke (5).

De Armen Caemer die sedert de Franse Overheersing (wetten van 16 vend. en 7 frim. van het jaar V; = 17 okt. en 27 nov. 1796) Bureel

Schetsmatige plattegrond van het westelijk gedeelte van het Stadhuis. Weergegeven zijn : gestippeld de Vergaderzaal van de Armen Caemer; gearceerd de kelder van de Ledenkamer; enkel de Pijnkelder; dubbel de 2 DONKERE KERKERS.

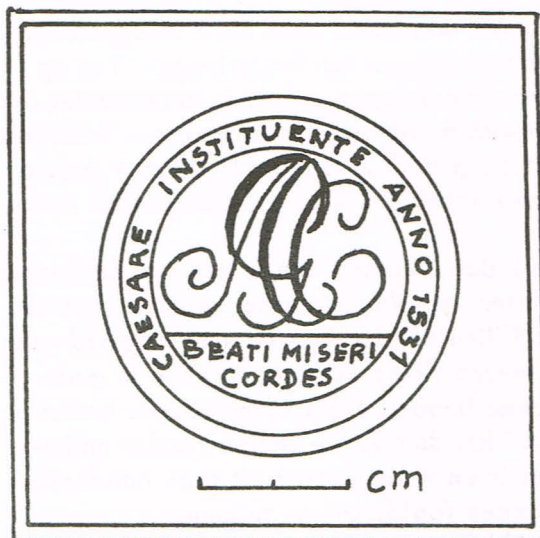
van Weldadigheid (6) geworden was, werd eind 1902 overgebracht naar een meer geschikt gebouw gelegen aan Onderbergen. Tot op die gedenkwaardige datum vermocht geen enkele buitenstaander een oogslag te werpen in die gewezen Caemerse gevangenissen. Inderdaad gewezen aangezien ze op dat ogenblik al lang buiten dienst gesteld waren, mogelijk op bevel van keizer Jozef II, waarschijnlijker door de Republiek in 1796.

Als enig "meubel" bezat elk der 2 kerkers een in een van de hoeken gemetseld "gemak" dat, vertelt ons Van Werveke, voorzien was van een dikke, ijzeren rooster. Willen of niet doet de aanwezigheid van die "gemakken" een paar vragen rijzen. Waartoe kunnen in godsnaam die roosters wel gediend hebben? En aangezien die beslist ongemakkelijke "gemakken" het dienden te stellen zonder onderaardse afvoerriolen zal men (men = de gasten) uit pure noodzaak verplicht geweest zijn de stenen (on)dingen te ruimen.

Zolang de kerkers door middel van bovengenoemde getraliede openingen in verbinding stonden met de halfduistere gang kon men nog van een schijn van verluchting spreken, doch toen op een niet nader te bepalen ogenblik de openingen dichtgemaakt werden, kreeg kerker 2, dus die gelegen kant koer, een luchtkoker. Werd te dier gelegenheid kerker 1 gesupprimeerd aangezien die volkomen ingesloten was? Veel later (wanneer, geen idee) voorzag men kerker 2 alsook de pijnkelder van enkele vierkante roosters die uitkwamen (en nog uitkomen) op de koer, iets boven het niveau van deze binnenplaats.

We schreven dat het in hoofdzaak kinderen en vrouwen waren die kennis maakten met de donkere kerkers. In 1602 werden 4 jongens en 1 meisje uit de stad verbannen na vooraf verschillende dagen in de kerkers doorgebracht te hebben. In 1606 was een 13-jarige knaap in het Groot Begijnhof gaan bedelen. Ook hem kostte dat avontuurlijke een verplicht verblijf naast de pijnkelder. Een beslist langer verblijf zal hetzelfde jaar een schooieres gekend hebben die niet alleen wegens bedelarij maar bovendien wegens het te vinden leggen van haar 4 maanden oude baby. Occasioneel stopte men ook andere dan bedelaars in de Caemerse gevangenissen zoals bij vl. in 1638 toen een aantal Ierse krijgsgevangenen voor wie de Schepenen van de Keure waarschijnlijk in het Sausselet geen plaats gevonden hadden, er hun (blijde?) intrede mochten in doen. Iemand die een van de kelders van het Stadhuis bewoonde gelastte zich met het uitreiken van eten en drinken (lees water en brood) aan de gevangenen.

Mocht het gebeuren dat u verontwaardigd bent over de onmenselijke behandeling waarvan die kinderen en die jonge vrouwen het voor-

Stempel die gebruikt werd om o.a. de broodkaarten te stempelen.

ondeugende kuldertjes gedurende weken, soms maanden lang opgesloten werden. Hokken waarvan het enig meubilair bestond uit halfrotte bussels stro. Hokken die niet zelden opgezocht werden door ratten (Schelde !). Hokken die - natuurlijk - broeinesten van allerlei ongedierte waren. En zeggen dat de kuldersschool - inmiddels wezentehuis geworden - die meer dan bedenkelijke praktijken in stand hield tot veel jaren na Napoleons nederlaag ! (7).

Is het niet om u met verbazing af te vragen hoe de per definitie deugdzame heren voogden van zowel het knegtjenshuis als van de Caemer de beoefening van de hun zo dierbare weldadigheid en barmhartigheid konden te zaam rijmen met de manier waarop ze de hun toevertrouwde weerloze kinderen omgingen ?

Vooraleer mijn verhaal te besluiten dit nog. Na de vernieuwing van het College van Burgemeester en Schepenen werd van die Overheid een groepsfoto gemaakt. Deze heuglijke gebeurtenis had plaats in de gewezen Ledenkamer - nu Collegezaal -. Welnu, welk van die 9 heren en 2 dames is zich bewust geweest van het feit dat nauwelijks een timmermansmeter onder de vloer van de zaal zo lang en zo dikwijls de hevigste fysieke en geestelijke pijnen werden geleden ?

werp waren, vergeet a.u.b. niet dat een in het geheel niet bedelende of landlopende jeugd er niet beter aan toe was. In dat geval waren o.a. de jongens die een tehuis (! ? !) gevonden hadden in de armen-school beter bekend als knegtjensschool of kuldersschool gelegen op de plaats waar men de Nat. Bank opgetrokken heeft. Ook deze "weldadigheids" inrichting had men voorzien van vochtige en niet verluchte hokken, hokken waarin ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

ondeugende of vermeend

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

- (1) Prof. Dr. J. Dhondt in "Gent", Antwerpen, 1947, situeert de gebeurtenis in 1534. Zonder enige twijfel een zetfout.
  - (2) Frieda Van Tyghem, "De Bollaertskamer" in "Vlaanderen", nr. 153 blz. 218-221.
  - (3) Lievevrouw-Coopman, "Eene Bladzijde uit de Geschiedenis van het Oud Strafrecht in Gent", aanvullende nota, in "Oostvlaamse Zanten", 1941, blz. 157-160, met plattegrond.
  - (4) Over het proces van dat paar misdadigers (1763) zie Ghendtsche Tydinghen, 2de jg., blz. 121-127 en 137-143. In voetnoot 2 is de mening te kennen gegeven als zou de pijnkelder zich bevonden hebben onder de gewezen kapel (nu trouwzaal). Die foute voorstelling zetten we nu recht.
  - (5) Alfons van Werveke. De Donkere Putten van de Armenkamer in "Volksbelang", 20-2-1903. J. E. Nève, Gand sous la Domination française, Gand, 1927, blz. 242, wijdt al met al een paar regels aan het geval : "deux prisons destinées à recevoir (! ? !) ceux qui s'obstinaient à trouver dans une mendicité injustifiée leurs moyens d'existence".
  - (6) Wet van 1925 (wet van 10 maart) vervangen door de C(ommissie) O(nderstand). Deze naam zal in 1977 de plaats moeten ruimen voor O(penbaar) C(entrum) M(aatschappelijk) W(elzijn).
  - (7) Zie "De Kuldersschool" door R.M. in "De Gentenaar" van 12 tot 18 nov. 1959.
-